

A.D. XENOPOL ÎN CÂTEVA SCRISORI ȘI MĂRTURII INEDITE**A.D. XENOPOL EN QUELQUES LETTRES ET
TÉMOIGNAGES INÉDITS**

George Trohani*

Résumé

Il s'agit de six lettres envoyées par l'historien A.D. Xenopol (1847-1920) au professeur Pompiliu Eliade (1870-1914) et de témoignages concernant la famille Xenopol pendant la Première guerre mondiale.

Mots clef: A.D. Xenopol, Riria, Pompiliu Eliade, Eremie.

Despre viața și activitatea istoricului A.D. Xenopol s-a scris mult și bine documentat. Pentru cele de față, de un real folos sunt lucrările academicianului Alexandru Zub și ale genealogistului Mihai-Sorin Rădulescu¹. Conform acestora, dar și multor alora, Alexandru D. Xenopol s-a născut la 23 martie 1847 și a decedat la 27 februarie 1920. El a fost căsătorit, mai întâi, cu Eliza Gall (1857 – 30 aprilie 1910), de care s-a despărțit pentru a se căsători, în al doilea rând, cu Coralia (Riria), născută Biberi. Datele despre cea de a doua soție, Coralia (Riria), sunt contradictorii în privința anului nașterii – 1862 (M.S. Rădulescu), 1864², 1867 în Basarabia sau 1869 la Bacău³. Anul decesului este 1951, fiind înmormântată, alături de A.D. Xenopol, în Cimitirul Bellu din București, fig. 43b, locul 7. Ea mai fusese căsătorită cu profesorul Vasile Burlă și cu Vasile Gatoschi (sau Gatovschi), cu acesta din urmă având patru copii.

Lui A.D. Xenopol, deși înșurat, „i s-au aprins călcâiele” pentru „poeta Riria” în 1901⁴, iar la 16 aprilie 1908, după divorțul de prima soție, s-a înșurat cu Coralia, cu care va conviețui până la moarte și-i va lua apărarea în lumea literară, deși după spusele tuturor era complet lipsită de talent ...

În cele de față dorim a pune în circuit șase misive trimise de istoric colegului și prietenului, ceva mai tânăr, Pompiliu Eliade (13 aprilie 1870 – 24 mai 1914), profesor suplinitor (17 mai 1900), agregat provizoriu (8 februarie 1901),

* Istoric, colaborator al MNIR, e-mail: gtrohani@yahoo.com

¹ Al. Zub, *A.D. Xenopol, 1847-1920. Biobibliografie*, Ed. Enciclopedică Română/ Ed. Militară, București, 1973 ; M.S. Rădulescu, *Genealogia lui A.D. Xenopol*, în *Memorie și Strămoși*, București, 2002, p. 20-26.

² G. Bezviconi, *Necropola capitalei*, București, 1972, p. 287.

³ L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, 1941, p. 780.

⁴ Al. Cistelean, *Poeta Riria. Chanson d'amour*, în *Vatra*, 4/2009, cu bibliografia.

agregat definitiv (13 decembrie 1901), profesor definitiv (21 aprilie 1904) de franceză la Facultatea de Litere din cadrul Universității din București și director al Teatrului Național din București în perioada 27 februarie 1908 – primăvara 2011⁵.

Limbajul folosit, plin de ironii, dar și de politețe, dovedește strânse raporturi de prietenie între cei doi, între cele două familii.

Din păcate, scrisul lui A.D. Xenopol este de foarte multe ori greu de citit, chiar ilizibil pe alocuri.

1). Într-o primă scrisoare, din 26 iunie 1904 (?), intervine pentru angajarea unei domnișoare Maria Negri pe postul de directoare a școlii de menaj din Tăutești. (Fig. 1a-c).

Plicul (11,7 x 9 cm) are mărcile poștale decupate. Destinatarul este:

Domnului Pompiliu Eliade / profesor universitar / Gr(an)d Hotel du Boulevard / București

Misiva este scrisă pe o hârtie groasă, pliată în patru. 22,4 x 12,5 cm.

Filigran: ELISABETH MISS / JVOR PAPER / paper London Manufacture. Textul:

Iubit(e) dl Eliade,

Iar revin cu rugă/mintea mea privitoare / la o persoană tot atât / de destoinică ca și de / nedreptățită. E vorba de dra Maria Negri / de care ți-am vorbit.

Ar putea să fie numită / directoare la școala / de menaj de la Tăutești⁶.

Îți trimit și o cerere / a ei ca s'o întrebuințezi // la caz de nevoie.

Sărut mâna Dnei / Eliade pe care o rog / să nu te lase în pace / până nu vei face ceva / pentru o biată fată ce / nu are altă vină decât / că nu are alt sprijin / în lume decât calitățile / ei sufletești.

Amic / A.D. Xenopol / 26 Iun(ie) (?) 1904 (?)

*

2). Scrisoare nedată, probabil tot din 1904 (?), hârtia fiind identică cu precedentă. Groasă, pliată în patru. 22 x 17,4 cm. Filigran: ELISABETH MISS / JVOR PAPER / paper London Manufacture. (Fig. 2a-b).

Intervine cerând sprijin la examene pentru doi studenți, unul dintre ei – Ștefan Gall – fiind mai mult ca sigur rudă cu soția istoricului. Pompiliu Eliade era în plină construcție a unei case, pe actualul Splaiul Independenței Nr. 74. Textul:

Iubit Dle Eliade,

Scrisoarea D-tale se vede că vine de / la un clăditor de case și „ziditor / de slove” cum spune un document / vechiu. Nu numai că scrii rar / dar încă și uiți să(-)mi

⁵ N. Trohani, *Pompiliu Eliade, un român „normalian”. Schiță biografică*, în Muzeul Național, XV, 2003, p. 274-277.

⁶ Probabil comuna de astăzi Tăutești-Rediu, jud. Iași, pe atunci în plasa Copou. Un alt sat Tăutești se află în jud. Suceava.

dai măcar / știrile dacă ai transmis respectele / mele Doamnei Eliade – ceea ce / ar putea fi interpretat în mod favorabil / pentru dta numai / prin simțământul geloziei!

Dar am să mă răzbun să te / plictisesc regulat cu toate /... anările (?) de la (cuvinte scrise de P. Eliade într-o scrisoare, decupate și lipite de A.D. Xenopol) București. //

Mă iartă că am întrebuințat / foarfeca și guma arabică pentru / a te face să înțelegi ceea ce dta / însuși ai scris și pe care eu nu / am înțeles.

Acum deocamdată o / mare rugămintă. Ocupă-te / de cei doi d(om)ni Stefan Gall / și Ioan Panteli care trec / chiar acum examenul / înaintea comisiei din care / faci și dta parte.

Vezi te rog foarte mult / să treacă la toți ; căci / sunt băeți foarte buni / dar care au fost foarte // împovărați încât pot(ilizibil) / de ceva sprijin.

Aforism

Orice om are nevoie de sprijin / în astă lume – să-l dai însă / numai la acei de merit.

Sărut mâna doamnei / Eliade și complimente / fetiței alei mari și celei / mici.

Cu prietenie / A.D. Xenopol

*

3). Carte poștală trimisă de către A.D. Xenopol din Iași, la 7 mai 1906 (data poștei, stil nou) și ajunsă pe 8 mai 1906 (data poștei, stil nou). În parte ilizibilă. Intervine pentru sprijinirea „poetei Riria”. (Fig. 3a-b).

Destinatar: Pompiliu Eliade / prof. universitar / București / Bd Carol 67

Textul:

Iași 24 aprilie 1906

Iubite dl. Eliade,

Vă trimit scrierile Ririei și vă rog a îndeplini în cursul va-/canțelor celor mari făgăduința ce mi-ați dat. Vă rog mai ales / a dacomoarei nesecate de gândiri frumoase / și adânci ce conține scrisul, de limba admirabilă româ-/nească în care sunt scrise și de fresca măiastră în care / sunt..... Versul ei neregulat adeseori vioi / întâi, însă e făcut înadins așa pentru / a frânge monotonia alexandrinului românesc.

Are o mulțime de (versuri - șters) poezii scrise în versuri regulate / ceea ce dovedește că cele neregulate sunt o șiroire și / nu o neîngrijire a versificației.

Cred că pe vineri te voi vedea la București.

Sărut mâna doamnei pe care o rog să citească / cu dta poeziile Ririei.

Salutări, A Xenopol

(scris pe margine, vertical)

Nu uitați a citi și poezii din / volumul Românului.

De lami se comunică / că în curând va apare critica / mare asupra dv.

*

4). Carte poștală trimisă de către A.D. Xenopol din Iași, la 12 nov. 1906, (data poștei, stil nou) și ajunsă pe 20 nov. 1906 (data poștei, stil nou). Greu lizibilă. Dorește o întrevedere cu P. Eliade. (Fig. 4a-b).

Destinatar: Pompiliu Eliade / profesor la Universitate / 67 Bul. Carol / București.

Textul:

Iubite d. Eliad,

Vineri te voi vedea pe la 11 dacă poți / să mă aștepti la orice oară. Rog / a(-)mi răspunde, dacă nu la ce / oară ești liber.

Vom vorbi.

Poate că a da Riria ar veni / în București a te vă prezenta / ei.

Sărut mâna doamnei / amic Xenopol

*

5). Scrisoare cu plic trimisă din gara Șoldana, pe 21 august 1907 (stil vechi = 2 septembrie stil nou), și ajunsă pe 4 septembrie 1907 (data poștei, stil nou). Plină de ironii prietenești. A finalizat studiul despre Dănești și Drăculești⁷. (Fig. 5a-b).

Plicul 11,7 x 9,2 cm : Domnului Pompiliu Eliade / Sinaia / Str. Lascăr Catargiu

Coală de hârtie velină, 28,8 x 23, îndoită în patru.

(Gara Șoldana lângă Iași) Drăgănești 21 august 1907

Iubite DI Eliade,

Această scrisoare ar trebui s'o trimit / doamnei Eliade pentru a mă tângui / contra Dtale despte toate răutățile feno-/menale ce mi le scrii și încă cu repe-/tiții, ca să pătrundă mai adânc și / să doară mai rău. Nu știu cât rău / prin ereditate sau prin pornirea dtale / individuală; dar că ești rău aceasta se / vede din toate apucăturile dtale ; mai / întâi din chipul dtale cel totdeauna / hursuz și supărat, apoi din vocea / dtale de stentor. Ce să mai zic de un / om care pe timpurile noastre își face / casă când turburările vieții te-ar îm-/pinge să te preocupi cât mai puțin // de ea! Dacă ești totuși un om ce nu-ți poate lăsa / în tot largul ei firea dtale cea răufăcătoare / este că ai un înger de femee care te mai reține / pe căile blândeței, cum rețin domptorii / pe fiarele din coliviile lor.

Dar destul. m-am răzbunat pentru cele / ce 'mi scrii de babe satisfăcute (honni / soit qui mal y pense) de tineri doriți / și alte minunății (te rog ca nu /

⁷ A. D. Xenopol, *Lupta între Drăculești și Dănești*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii istorice, Seria II, tom. XXX, București, 1907*, p. 183-272.

cumva să cetească dna Eliade / această scrisoare care nu poate fi cetită / nu fiindcă este scrisă de mine, / ferască Dumnezeu – ci fiindcă / conține reproduceri din scrisoarea dvoastră – lucru îngrozitor de scris) / dar amicus Plato.

Am lucrat în cursul celor 5 luni / din urmă un studiu asupra / rivalității dintre Dănești și Drăculești / (din care acești din urmă se trage și / familia Eliade) care cred că a pus // într-o nouă lumină această perioadă a istoriei Tării Românești.

Sărut mâna doamnei Eliade și domnișoarei Carp și tuturor /domnișoarelor ce se află sau vor veni de acum în casa / dtale.

Prieten / A.D. Xenopol

*

6). Scrisoare nedată (probabil 1908 sau 1909). Scrisă pe hârtie de caiet, reiată cu dreptunghiuri, 28,8 x 22,8 cm., pliată în patru. Intervine pentru punerea în scenă a dramei scrisă de Riria, „Chiajna și Ion-Vodă cel Cumplit,, „nulă ca și întreaga activitate poetică a acestui autor”⁸. (Fig. 6a-b).

Scris de Pompiliu Eliade în partea superioară: „La dl Gold Originale”.
Textul:

Iubit domnul Eliade

Dacă îți vei da osteneala d-a / ceti tragedia Ririei Ion Vodă / cel Cumplit, cred că te vei con-/vinge că este una din piesele / naționale și istorice cele mai / frumoase ce se pot pune pe scena / română.

Vei găsi o mare plăcere / chiar la cetirea acestei tragedii / dar încă atunci când va fi / și jucată cum nu mă îndoesc / că se va face lucrul sub inteligenta // dtale conducere.

D-aceea te rog a o ceti și a / o pune în repetiție.

Sunt sigur că va face / lungi serii. / amic / A Xenopol

*

Și acum câteva mărturii inedite despre familia Alexandru D. Xenopol și soția sa Coralia (Riria).

În timpul Primului Război Mondial brăileanul Ion Eremie (1880-1956), fiind mobilizat cu grad de căpitan în rezervă, și-a adăpostit familia – soția Irma (1879-1968), născută Vermeulen, și cei doi copii, Radu (1906-1970) și Liliana (1910-1993) - la Iași, în casa istoricului A.D. Xenopol. Așa se face că pe 7 ianuarie 1918, de Sf. Ioan, familia Xenopol a organizat un dejun sărbătoresc pentru familia Eremie. A nu se uita că era încă „vreme de război”.

Menu-ul, scris pe o mică hârtie de notițe (11 x 12 cm.), „TABLOID RACOVITZA”, este iscălit C(oralia) și Alexandru Xenopol:

⁸ N. Iorga, *O luptă literară*, I, Ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, Editura Minerva, 1979, p. 16.

Sf. Ioan 918 / Menu / Caviar Vorwek / Potage parmentie, / Taube a la gelée / Haricots verts / Dinde rôtie / Crème au caramel / Desert / Vin rouge./ C și Alexandru Xenopol / Anul păcii. (Fig. 7).

Adică, pe românește: Salată de vinete / Supă-cremă de praz cu cartofi / Piftie de porumbel / Fasole verde / Curcan fript / Cremă de zahăr ars / Desert / Vin roșu.

Iar din Jurnalul cu însemnări săptămânale al Irmei Eremie, scris în limba franceză, reținem: „... La întoarcerea noastră la Iași, Dl și Dna Riria Xenopol ne-au cedat o cameră, în casa ce o ocupau aproape de Copou. Dl. Xenopol, faimosul istoriograf, era dulce și bun și ne iubea mult. Era deja paralizat la picioare în acel timp. Pentru a-l distra, Liliane și eu jucam șah cu el sau îi povesteam din cărțile pe care le citisem. Dna Xenopol avea un caracter mai capricios, și mai impulsiv, și grație puterii de a mă stăpâni pe care o căpătasem, de ceva vreme, am rămas prietene toată perioada șederii mele la ea, în timp ce ea se certa cu cea mai mare parte a celorlalte persoane cu care venea în contact pentru mai mult timp. Vreau să arăt o caracteristică curioasă a caracterului ei. Nu-mi lua chirie pentru camera ce mi-o cedase, dar mă rugase de-a cheltui eu, pentru menaj, și de-al conduce după dorința mea, căci nu-i plăcea să se ocupe și primea în continuu lume : cei 4 copii, generalul Eremia-Grigorescu, dl Costinescu ex-ministru, deja suferind etc. La rândul meu aveam de asemenea familia și câțiva buni prieteni, care veneau destul de des să mă viziteze. Aveam deci o grămadă de greutate pentru a mă aproviziona, ceea ce făcea, împreună cu cheltuielile peste chiria camerei. Cu toate astea, îi făceam lunar un cadou : un samovar, un Gallé, un pat. Se simți să-mi facă și ea un cadou, și-mi aduse, într-o zi, o cuvertură pentru pat, destul de uzată și nu de un prea bun gust. Dar am spălat-o, am cusut-o și am pus-o pe patul meu. Vedeam că de fiecare dată când intra în camera mea, privea, cu invidie, cuvertura. Până ce într-o zi, ne mai putând să se abțină, mi-o ceru înapoi. Cred că aș fi râs dacă nu m-aș fi simțit atât de indignată de această meschinărie. Cu atât mai mult cu cât accentuase pe speranța ce o avea că o voi păstra pentru totdeauna, în amintirea marii prietenii ce o avea față de mine. Noroc că am putut curând să o părăsesc, căci trebuia, după trei luni de ședere la ea, deci în 1918, aprilie sau mai, să ne instalăm pentru 6 luni la Galați ...”

La plecarea familiei Eremie, A.D. Xenopol dăruiește micuței Liliana, printre altele, o frumoasă cutie de parfum Delettrez – Esora cu un binoclu în ea, astăzi deosebit de apreciată în magazinele de antichități. (Fig. 8).

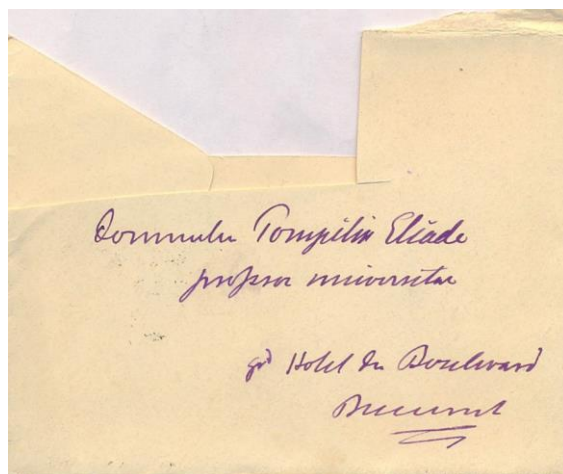

Fig. 1a – Plicul scrisorii din 26 iunie 1904.
Fig. 1a – L'enveloppe de la lettre du 26 juin 1904.

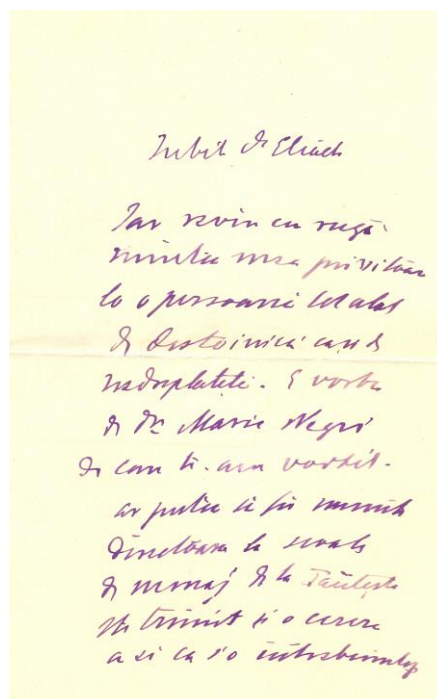
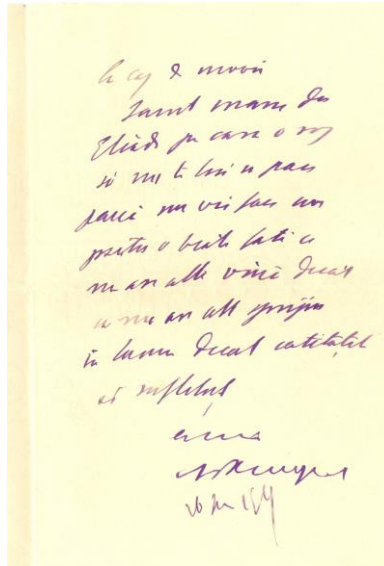
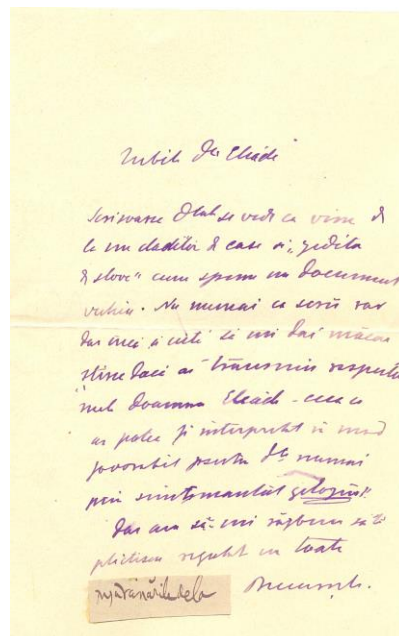

Fig. 1b-c – Scrisoare din 26 iunie 1904. Paginile 1-2.
Fig. 1b-c – Lettre du 26 juin 1904. Pages 1-2.

la ty 2 mroni
Iant nam da
Clad pe care o m
si mi la lon a pas
paci nu vi fac un
gratu o bato laci a
nu an alt vme fcar
a nu an alt prigio
in lam fcat catibet
si mplebit
a nu
mroni
16 m 1904

Fig. 1b-c – Scrisoare din 26 iunie 1904. Paginile 1-2.
Fig. 1b-c – Lettre du 26 juin 1904. Pages 1-2.

Mihail Io. Clad
Scrisoarei Olatu vrei ca vrei a
le un dactil a cas a. gedita
a eloc a cum spm un document
vchis. Nu mureai ca scrii rar
dar murei a celi a si murei las murei
plime baci a transmisi repulsi
mul doamna Clad - cca a
a polea si interpretat in mure
povestit pentru la murei
pui simtomantat selegina
Dar aca si murei repulsi a si
plutisim repulsi in toate
murei aca murei aca

Fig. 2a-b – Scrisoare din 1904, probabil. Paginile 1 și 2-3.
Fig. 2a-b – Lettre de 1904, probablement. Pages 1 et 2-3.

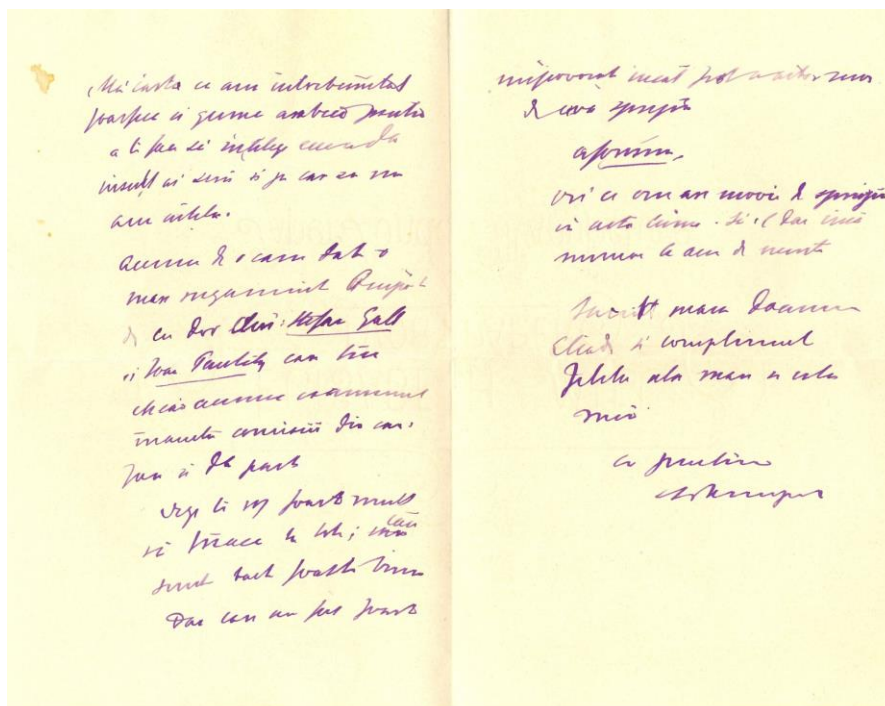

Fig. 2a-b – Scrisoare din 1904, probabil. Paginile 1 și 2-3.

Fig. 2a-b – Lettre de 1904, probablement. Pages 1 et 2-3.

Fig. 3a-b – Carte poștală din 7 mai 1906. Față și verso.

Fig. 3a-b – Carte postale du 7 mai 1906. Face et verso.

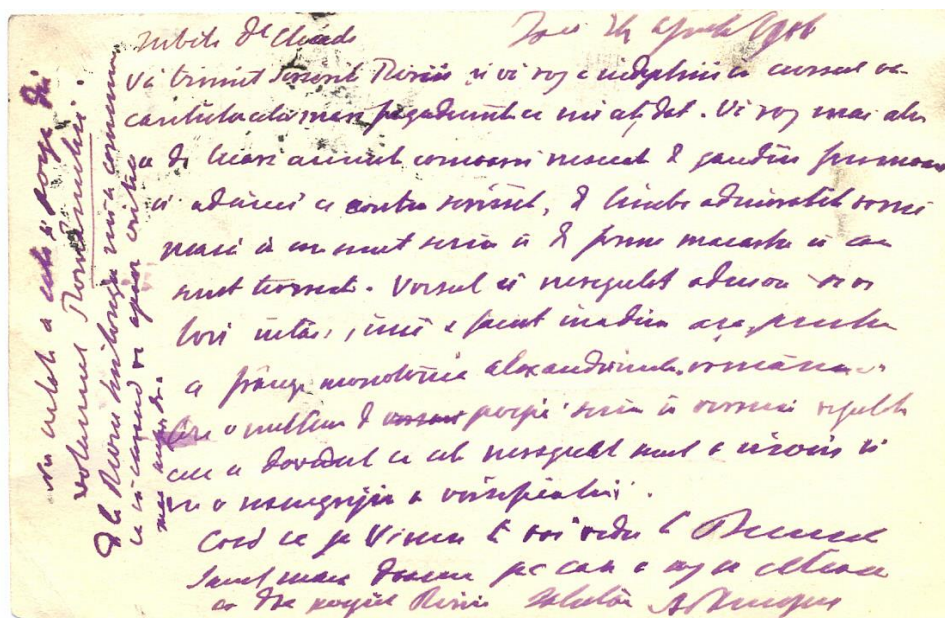

Fig. 3a-b – Carte poștală din 7 mai 1906. Față și verso.
 Fig. 3a-b – Carte postale du 7 mai 1906. Face et verso.

Fig. 4a-b – Carte poștală din 12 noiembrie 1906. Față și verso.
 Fig. 4a-b – Carte postale du 12 novembre 1906. Face et verso.

Iubite I Elia
 Vinu te va vedea p. L. H. Dacă pot
 și mă aștept la acea oară. Mă
 am speranță. Dacă nu, L. &
 am este liber.
 Vou orbi.
 Poate că în Sticci or veni
 în Mureș și te va purta
 în
 Mureș meu Doamne
 amii

Fig. 4a-b – Carte poștală din 12 noiembrie 1906. Față și verso.
 Fig. 4a-b – Carte postale du 12 novembre 1906. Face et verso.

(Sunt soldați) Drăganu, 21 aug / 1907
 Luce, Mureș
 Iubite I Elia
 Aceste scrisori ar trebui să te învinovățească
 Doamne Elia pentru a mi lăsa
 unu Iuliu după toate războaiele, boala
 mare și mi lă scrii și aici cu
 tărie, ca să știți unde m-am așezat și
 ce Doamne meu. Nu știu ce m-a
 pus în libertate sau prin prisma Iuliu
 individuali; dar ca să vă așteptați ca
 vor fi totuși apăsătoare Iuliu; mai
 mult din cauza Iuliu al lui Doamne
 hursug și supărat, apoi din cauza
 Iuliu și stător, ca să vă așteptați și
 am conștientizat foarte mult în fața
 casei când turbanul vechi și a lui
 Iuliu și te purta cu mișcarea

Fig. 5a-b – Scrisoare din 21 august 1907. Paginile 1 și 2-3.
 Fig. 5a-b – Lettre du 21 août 1907. Pages 1 et 2-3.

la medic
daca e
e pentru
nu e
bucuri
am

Fig. 6a-b – Scrisoare din 1908 sau 1909.

Fig. 6a-b – Lettre de 1908 ou 1909.

M. Ioan G. B.
Menu
Caviar - Pommes
Potage
Tarte a la gelée
Haricots
Dinde rôtie
Crème au caramel
Dessert
Vin rouge
C. Alexandru
Anul pateri

Fig. 7 – Meniu, 7 ianuarie 1918.

Fig. 7 – Menu du 7 janvier 1918.

Fig. 8 – Cutie de parfum Delettrez Esora.
Fig. 8 – Boite à parfum Delettrez Esora.